

فراتر از خبر

چرا «اربعین» ۱۴۰۵ برای جمهوری اسلامی متفاوت است؟

راديو فردا

کمتر از یک دقیقه پیش

گروهی از شیعیان در حال راهپیمایی به سوی کربلا در عراق برای شرکت در مراسم «اربعین»، چهل کشته شدن امام سوم شیعیان در سال ۶۱ هجری قمری

مراسم موسوم به «راهپیمایی اربعین» در سال‌های اخیر تنها یک آیین مذهبی و زیارتی نیست، بلکه به یکی از مهم‌ترین رویدادهای سیاسی، تبلیغاتی و ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی تبدیل شده است. حکومت ایران از این گردهمایی «میلیونی» دقیقاً چه اهدافی را دنبال می‌کند و برای تحقق این اهداف چه میزان از منابع عمومی را به کار می‌گیرد؟ و همچنین چرا «اربعین» امسال برای جمهوری اسلامی متفاوت است؟

راهپیمایی اربعین یک «پروژه سیاسی» است؟

هر سال با نزدیک شدن به سالگرد چهلمین روز کشته شدن امام سوم شیعیان، گروه‌هایی از ایران آماده سفر به شهر کربلای عراق، محل دفن این امام می‌شوند. اما این سفر که به «راهپیمایی» مشهور شده، با

وجود پیشینه‌های تاریخی، طی یک دهه گذشته در جمهوری اسلامی به رویدادی بسیار فراتر از مناسک مذهبی تبدیل شده است.

در روایت رسمی جمهوری اسلامی، راهپیمایی اربعین نماد آن چیزهایی است که «وحدت جهان اسلام» و «قدرت جبهه مقاومت» خوانده شده است. رضا علیجانی، تحلیلگر سیاسی ساکن پاریس، در این باره به رادیو فردا می‌گوید که راهپیمایی اربعین در گذشته در خود عراق، به‌ویژه در اطراف نجف، کربلا و دیگر شهرهای مذهبی، برگزار می‌شد و عمدتاً بخشی از مردم مذهبی و روحانیون در آن شرکت می‌کردند.

به گفته این تحلیلگر، حضور گسترده زائران از کشورهای دیگر، به‌ویژه ایران، پدیده‌ای با سابقه طولانی نیست و گسترش این مراسم در شکل کنونی، بیش از آن‌که ریشه در سنت‌های مذهبی داشته باشد، یک «پروژه سیاسی» بود که به گفته او با هدایت نیروی قدس سپاه پاسداران دنبال شد.

آقای علیجانی معتقد است که هدف از این برنامه، «نمایش قدرت جمهوری اسلامی در برابر رقبای منطقه‌ای و سپس قدرت‌های جهانی» بود و از همین رو، ماهیتی فراتر از یک آیین مذهبی پیدا کرد. او اشاره می‌کند که حتی علی خامنه‌ای نیز در مقطعی از تعبیر «رزمایش اربعین» برای توصیف این مراسم استفاده کرده بود.

شهلا شفیق، جامعه‌شناس در فرانسه، نیز به رادیو فردا می‌گوید: «فراموش نکنیم که جمهوری اسلامی از همان ابتدای استقرار خود، یک برنامه منظم تبلیغی، سیاسی و ایدئولوژیک را با ابزارسازی از مذهب پیش برده است و اصل ایدئولوژی جمهوری اسلامی بر همین ابزارسازی از مذهب استوار است. این اصل در برنامه‌هایی همچون اربعین کاملاً دیده می‌شود».

این جامعه‌شناس می‌افزاید که حکومت ایران از این مراسم به عنوان فرصتی برای بازسازی نیروهای هوادار خود استفاده می‌کند: «جمهوری اسلامی در تمام این سال‌ها در سازماندهی این مراسم پیشرفت کرده است. برای مثال، پس از برگزاری راهپیمایی اربعین، برنامه‌هایی مانند "دلدادگان اربعین" یا "جاماندگان اربعین" را نیز طراحی کردند تا در شهرهای مختلف ایران نیز راهپیمایی‌هایی برگزار شود. به بیان دیگر، همه چیز در خدمت بسیج نیروها قرار گرفته است».

چه کسانی در مراسم اربعین شرکت می‌کنند؟

برای برگزاری مراسم اربعین، شبکه‌ای گسترده از نهادهای دولتی، نظامی، مذهبی، شهری و حتی پزشکی و بهداشتی مشارکت دارند و رسانه‌های ایران به‌طور مرتب آمارهای مختلفی از بودجه‌ها، امکانات، تسهیلات و تجهیزات اختصاص داده شده به این مراسم خبر می‌دهند.

به عنوان نمونه، رئیس سازمان اورژانس کشور از اختصاص امکانات گسترده این سازمان به مراسم اربعین امسال خبر داده است: «استقرار و به‌کارگیری بیش از ۸۰۰ دستگاه آمبولانس، ۴۲ دستگاه اتوبوس آمبولانس، ۱۲ بالگرد و ۳۰ دستگاه موتور و ۱۱۸ بیمارستان تماماً آماده‌باش».

همچنین مقامات از کمبود اتوبوس در مرزها به دلیل ازدحام جمعیت خبر دادند. بر اساس اعلام رسمی، بیش از چهار میلیون نفر برای مراسم اربعین از مرز ایران و عراق عبور کرده‌اند.

خانم شفیق این میزان از حضور مردم را با توجه به تبلیغات و امکانات موجود و همچنین انگیزه‌های مختلف شرکت‌کنندگان غیرمنتظره نمی‌داند: «این آمار می‌تواند در همین حدود باشد و چندان تعجب‌آور نیست. اما آنچه روشن است، این است که جامعه مدنی ایران، یعنی آن بخشی از جامعه که خارج از حکومت قرار دارد، این موضوع را به‌طور گسترده رصد می‌کند و انتقادات وسیعی نسبت به آن مطرح می‌سازد».

آقای علیجانی نیز می‌گوید که نباید همه شرکت‌کنندگان در این مراسم را دارای انگیزه‌ای یکسان دانست.

به گفته او، بسیاری از زائران با باورها و احساسات مذهبی در این راهپیمایی حضور پیدا می‌کنند، اما جمهوری اسلامی از همین احساسات و تعلقات دینی برای پیشبرد اهداف سیاسی خود بهره‌برداری می‌کند. این تحلیلگر همچنین یادآور می‌شود که هیچ نظرسنجی جامعی درباره ترکیب اجتماعی و انگیزه‌های شرکت‌کنندگان وجود ندارد و بنابراین نمی‌توان با قطعیت درباره دیدگاه همه آنان سخن گفت.

علیجانی ادامه می‌دهد که در مصاحبه‌های سال‌های اخیر، شرکت‌کنندگان عمدتاً از «عشق به امام حسین» و انگیزه‌های مذهبی سخن می‌گویند، اما به باور او، انگیزه اصلی طراحان این مراسم چیز دیگری بوده است.

نظر شیعیان عراقی چیست؟

مراسم اربعین امسال در حالی با تبلیغات گسترده و هزینه‌های بسیار در حال برگزاری است که عراق اکنون به یکی از بسترهای درگیری میان ایران و آمریکا و حتی کشورهای عربی منطقه تبدیل شده است. چند روز پیش، آمریکا و عربستان سعودی به پایگاه‌های حشد الشعبی، گروه شبه‌نظامی شیعی تحت حمایت جمهوری اسلامی، در عراق حمله کردند و همزمان مقتدی صدر، روحانی پرنفوذ شیعه در عراق، در بیانیه‌ای از سپاه پاسداران و همزمان از شبه‌نظامیان مسلح عراقی خواست که عراق را میدان درگیری نسازند.

در چنین شرایطی، شیعیان عراقی چه موضعی نسبت به تلاش جمهوری اسلامی برای قدرت‌نمایی در قالب برگزاری مراسم اربعین دارند؟

علیجانی می‌گوید که بخش مهمی از شیعیان عراق امروز مخالف مداخله‌های ایران و حضور نیروهای شبه‌نظامی وابسته به جمهوری اسلامی در کشورشان هستند و ایران در چنین شرایطی تلاش می‌کند با دامن زدن به تعصبات و تعلقات مذهبی، مانع شکل‌گیری واکنش‌های سیاسی علیه خود شود.

این تحلیلگر می‌افزاید: «این استفاده ابزاری از باورهای مذهبی در تاریخ جمهوری اسلامی بارها دیده شده است؛ از جمله در سوریه، جایی که اعزام نیروها تحت عنوان "دفاع از حرم" و حفاظت از اماکن مقدس شیعی توجیه می‌شد. در حالی که بعدها مشخص شد هدف اصلی این مداخله‌ها، حمایت از حکومت بشار اسد بوده و حتی برخی فرماندهان سپاه نیز اذعان کردند که اعزام نیروها با دستور رهبر جمهوری اسلامی برای حفظ حکومت اسد انجام شده است. در واقع، پوشش مذهبی ابزاری برای پیشبرد اهداف سیاسی و منطقه‌ای جمهوری اسلامی بود».

اربعین امسال چه اهمیت ویژه‌ای برای جمهوری اسلامی دارد؟

شعارها، پوسترها و برنامه‌های فرهنگی مرتبط با مراسم اربعین نشان می‌دهد که حکومت ایران تلاش دارد این تجمع را در چارچوب گفتمان سیاسی خود، یعنی پیوند میان تشیع، انقلاب اسلامی و نفوذ منطقه‌ای خود تعریف کند. به عنوان نمونه، ستاد مرکزی اربعین امسال در برنامه‌های فرهنگی خود بر مفاهیمی مانند «جبهه مقاومت» و هماهنگی فرهنگی ایران و عراق تأکید کرده است.

همچنین امسال در تبلیغات وسیعی که حکومت برای این مراسم به راه انداخته، موضوع انتقام یا خونخواهی رهبر کشته شده جمهوری اسلامی نیز مطرح شده است.

شهلا شفیق به رادیو فردا می‌گوید که با توجه به تحولات یک سال اخیر در ایران، مراسم اربعین برای جمهوری اسلامی اهمیت بیشتری پیدا کرده است: «طبیعی است که با توجه به تحولاتی که در خاورمیانه در حال وقوع است و همچنین تضعیف نیروهای نیابتی جمهوری اسلامی، از حزب‌الله تا حشد الشعبی و دیگر گروه‌ها، امسال این راهپیمایی نقش مهم‌تری پیدا کرده و انرژی بیشتری صرف آن می‌شود».

این جامعه‌شناس تاکید می‌کند: «در واقع، این مراسم نوعی اعلام حضور و اعلام این پیام است که جمهوری اسلامی همچنان حضور دارد و با همان قدرت پیشین به مسیر خود ادامه می‌دهد».

«اربعین واقعی» چیست؟

از آن جا که علاوه بر هزینه‌های اعلام‌شده، بودجه‌ها و امکانات پراکنده‌ای نیز وجود دارد که رقم نهایی هزینه‌های راهپیمایی اربعین را به‌سادگی قابل محاسبه نمی‌کند، آقای علیجانی صرف این هزینه‌های هنگفت را موجب ایجاد نارضایتی در جامعه ایران می‌داند.

او می‌گوید: «جامعه‌ای که، کشوری که خودش با کمبود دارو مواجه است و برای تأمین دارو مشکل دارد، یا شهرداری‌ای که خودش با مشکلات شهر خود روبه‌رو است، نباید بودجه و پرسنل خود را برای چنین برنامه‌هایی اختصاص دهد. این اقدامات، هرچند ممکن است در میان اقلیتی با همدلی مواجه شود، اما اکثریتی را نیز دل‌آزرده می‌کند و به شکاف میان دولت و ملت می‌افزاید».

خانم شفیق نیز تاکید می‌کند: «با توجه به ورشکستگی حکومت در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، انتقادات مدنی و آشکار شدن تباهی‌چنین پروژه‌های تبلیغاتی که صرفاً به نفع حکومت هستند، امسال نمود بیشتری پیدا می‌کند».

در مجموع، چالش اصلی در مورد مراسم پرخرج اربعین درباره‌ی حق شهروندان برای شرکت در یک مراسم مذهبی نیست، بلکه به صرف بدون نظارت بودجه‌ها و بهره‌برداری حکومت از این مراسم مربوط می‌شود. منتقدان می‌گویند حکومت در شرایط کنونی هر نوع حضور در این مراسم را معادل حمایت از خود می‌داند، و قدم گذاشتن در مسیر پیاده‌روی اربعین را به نوعی تایید سیاست‌های حکومت ارزیابی می‌کند.

آقای علیجانی نتیجه‌گیری می‌کند: «در واقع، راهپیمایی اربعین و مناسک واقعی اربعین، امروز همان اعتراضاتی است که مادران دادخواه دارند. این چیزی است که فلسفه راهپیمایی اربعین را تحقق می‌بخشد، نه این نمایشی که جمهوری اسلامی به راه انداخته و هزینه‌های آن را از جیب ملت ایران پرداخت می‌کند».

این مطلب بخشی از:

فراتر از خبر

بایگانی

سیاسی